

การวิเคราะห์ความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้าน และตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา

Analysis of Beliefs of Phayao People from Folk Tales and Folk Legends in Phayao Province

พระปลัดพงศ์ศิริ พุทธิวิโส¹, พิงพร ศรีแก้ว^{*2}
Prapalad Phongsiri Buddhivumso¹, Pingporn Srikaew²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Phayao Campus
Corresponding Author, E-mail: phongsiri.num@mcu.ac.th*

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1) เพื่อศึกษานิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา 2) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจังหวัดพะเยา 3) เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจังหวัดพะเยา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ บรรพชีต 2 รูป และคฤหัสถ์ 12 คน ในพื้นที่อำเภอภูซาง อำเภอเชียงคำ อำเภอจุน อำเภอปง และอำเภอภูกามยาว เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ที่ไม่มีโครงสร้าง และ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า 1. ข้อมูลนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา ประกอบด้วยนิทานพื้นบ้านจำนวน 14 เรื่อง ตำนานพื้นบ้าน จำนวน 8 เรื่อง จากอำเภอภูซาง อำเภอเชียงคำ อำเภอจุน อำเภอปงและอำเภอภูกามยาว 2. ความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านประกอบด้วยความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ตำนานพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุ ความเชื่อเกี่ยวกับความศรัทธาความเคารพต่อกษัตริย์วีรบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนทำความดี ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ที่แฝงคติเตือนใจ ความเชื่อเกี่ยวกับพระแม่โพสพ และความเชื่อเกี่ยวกับหลักในการใช้ชีวิตในการครองคู่ 3. การพัฒนาองค์ความรู้ที่ได้จาก

ความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจังหวัดพะเยา เป็นความเชื่อที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งต่อตนเองและสังคม เพราะความเชื่อเหล่านี้สังคมได้สั่งสมหรือปฏิบัติไปในแนวเดียวกัน กระทั่งกลายเป็นวิถีชีวิตในสังคมและแรงผลักดันให้เกิดบรรทัดฐานทางสังคมต่อไป องค์ความรู้จากการวิจัยมี 3 ด้าน คือ 1. ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านแก่ชาวจังหวัดพะเยา 2. ด้านความเชื่อในพระพุทธศาสนาที่สอนให้ทำดีที่ปรากฏอยู่ในนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน 3. ด้านการพัฒนาการเรียนการสอนเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านของชาวจังหวัดพะเยาในสถานศึกษา

คำสำคัญ: ความเชื่อ; นิทานพื้นบ้าน; ตำนานพื้นบ้าน

Abstract

The objectives of this research are as follows: 1) to study folk tales and local legends of Phayao Province; 2) to analyze the beliefs of Phayao people from folk tales and folk legends of Phayao Province; and 3) to develop a body of knowledge about the beliefs of Phayao people from folk tales and folk legends of Phayao Province. It is a qualitative research. The key informants consist of 2 monks and 12 lay people in the area of Phu Sang District, Chiang Kham District, Chun District, Pong District, and Phu Kam Yao District. The research instrument is an unstructured interview form and participant and non-participant observations. The data analysis is based on content analysis.

The results of the research are as follows: 1. folk tales and folk legends in Phayao Province consist of 14 folk tales and 8 folk legends from Phu Sang District, Chiang Kham District, Chun District, Pong District, and Phu Kam Yao District; 2. the beliefs of Phayao people from folk tales and folk legends of Phayao Province consist of beliefs about places, human greed, legends of the Buddha's relics and monks' relics, beliefs about faith, respect for kings, beliefs about the teachings of Buddhism that taught people to do good deeds, beliefs about animals with a profound belief, beliefs about Mae Phosop, and beliefs about the principles of living in marriage; and 3. development of knowledge gained

from the beliefs of Phayao people from folk tales and folk legends in Phayao Province concerns with a belief that is beneficial to use in life both for oneself and society because these beliefs have been accumulated and acted in the same direction until they become a way of life in society and a driving force into the social norm. The body of knowledge consists of 3 aspects: 1) knowledge of folk tales and folk legends to Phayao people; 2) the Buddhist beliefs which taught people to do good which appeared in these folk tales and folk legends; and 3) the development of learning activities about folk tales and folk legends of Phayao people in institutions.

Keywords: Belief; Folk Tale; Folk Legend

บทนำ

ชนชาติไทยเป็นชนชาติที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวรรณคดีและวรรณกรรมอีกชาติหนึ่ง ดังจะเห็นจากการมีวรรณกรรมที่เกิดขึ้นมากมายทุกยุคสมัย วรรณกรรมเหล่านี้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งของชาติ เป็นผลงานของมนุษย์ที่สะท้อนสภาพสังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง ค่านิยม ความเชื่อ ดังที่กุหลาบ มลลิกะมาส (2518) กล่าวว่า “มีผู้เปรียบวรรณคดีเสมือนเรื่องแสดงภาพชีวิต ความคิด จิตใจ อุดมคติ หรือค่านิยม ความต้องการของมนุษย์ อดีตเป็นเครื่องบันทึกภาพสังคมดังกล่าวเช่นเดียวกับวรรณกรรมปัจจุบัน” ส่วนพิทยา ว่องกุล (2540: 1) กล่าวว่า “วรรณกรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตมนุษย์ ชาติที่เจริญแล้วทุกชาติจะต้องมีวรรณกรรมเป็นของตนเอง และวรรณกรรมจะมีมากหรือน้อย ดีหรือเลว แล้วแต่ความเจริญองกามแห่งจิตใจของชนในชาตินั้น ๆ วรรณกรรมเป็นเครื่องชี้ให้รู้ว่า ชาติใดมีความเจริญทางวัฒนธรรมสูงแค่ไหนและยุคใดมีความเจริญสูงสุด ยุคใดมีความเสื่อมทรามลง เพราะฉะนั้นวรรณกรรมแต่ละชาติจึงเป็นเครื่องชี้วัดได้ว่า ยุคใดจิตใจของประชาชนในชาติมีความเจริญหรือเสื่อมอย่างไร”

นิทานเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง นับได้ว่าเป็นวรรณกรรมที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในทุกระดับของสังคมตั้งแต่สังคมระดับสูงไปสู่สังคมระดับชาวบ้าน ดังที่ประคอง นิมมานเหมินทร์ (2528) ได้ให้ความหมายของนิทานว่า เป็นเรื่องที่เล่าต่อกันมาจากรุ่นหนึ่งสู่คนอีกรุ่นหนึ่งโดยไม่ทราบว่าเป็นผู้แต่ง เช่น นิทานเรื่องสังข์ทอง ปลาบู่ทอง

โสนน้อยเรือนงาม โดยเล่าสู่กันฟังจากปู่ย่า ตายาย พ่อแม่ รวมทั้งตัวเราเอง จนถึงลูกหลานที่สืบทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น จากท้องถิ่นหนึ่งไปสู่อีกท้องถิ่นหนึ่ง เช่น นิทานเรื่องสังข์ทอง อาจมีหลายสำนวนแล้วแต่ความทรงจำ ความเชื่อ อารมณ์ของผู้เล่าและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น จากความหมายของนิทานดังกล่าวมักจะปรากฏความเชื่อของมนุษย์ที่มีอยู่ในจิตสำนึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็นแล้วมนุษย์ก็เกิดความกลัวจึงพยายามหาคำตอบเกี่ยวกับสิ่งนั้น วิเชียร เกษประทุม (2550: 9-10) ได้กล่าวถึงความสำคัญของนิทานว่า เป็นสิ่งที่มีคุณค่าและประโยชน์ เพราะให้ข้อคิดและคติเตือนใจ ช่วยปลูกฝังคุณธรรมต่าง ๆ ที่สังคมพึงประสงค์ให้แก่ผู้ฟัง เช่น ความซื่อสัตย์ การเชื่อฟังผู้ใหญ่ การพูดจาไพเราะอ่อนหวาน ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การขยันขันแข็ง เกริก ยूनพันธ์ (2547: 55-56) ได้กล่าวถึงความสำคัญของการเล่านิทานว่า “เด็กหรือผู้ฟังจะถูกกล่อมเกลียดด้วยนิทานที่มีเนื้อหาส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ทำให้เข้าใจในความดีและความงามยิ่งขึ้น”

ส่วนนิทานพื้นบ้านเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่งอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เพื่อให้ความสุข ความบันเทิง ตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ เสริมสร้างจินตนาการและช่วยให้อารมณ์บางอย่างคลี่คลายลงได้ ยุคสมัยที่ยังไม่มีอักษรใช้นั้น นิทานพื้นบ้านใช้วิธีสืบทอดโดยมุขปาฐะที่เล่าสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เมื่อมีอักษรใช้แล้วจึงได้บันทึกนิทานเป็นลายลักษณ์ นิทานพื้นบ้านเกิดขึ้นโดยสมาชิกของสังคมเป็นผู้เล่าและผู้ฟัง ทำให้นิทานพื้นบ้านมีความคิดความรู้สึกของคนในสังคมนั้นแทรกอยู่ ทำหน้าที่เป็นกระจกเงาส่องสะท้อนภาพความเป็นอยู่ ความเชื่อ คตินิยม ตลอดจนอารมณ์ขันของคนในสังคมที่เป็นเจ้าของวรรณกรรมท้องถิ่น ด้วยเหตุที่ว่าวรรณกรรมท้องถิ่นรับใช้ชีวิตหลายแง่มุม ต่อมาการเล่านิทานจึงมีการพัฒนามากขึ้น โดยสอดแทรกคติธรรมและให้สาระที่เป็นประโยชน์และยังเป็นภูมิปัญญาของทุกชนชาติอีกด้วย นิทานพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญต่อการถ่ายทอดการเรียนรู้ เสริมสร้างบุคลิกภาพ มีพลังโน้มน้าวความคิด ทศนคติและพฤติกรรมของแต่ละบุคคล รวมทั้งมีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์และสังคมในหลายด้าน ซึ่งประยูร ทรงศิลป์ (2542: 6) กล่าวให้ทัศนะเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านว่า “เป็นเครื่องช่วยให้มนุษย์เข้าใจสภาพของมนุษย์โดยทั่วไป เพราะนิทานพื้นบ้านเป็นที่ประมวลแห่งความรู้สึก ความนึกคิด ความนิยม ความบันเทิงใจ ความกลัว ระเบียบแบบแผน...”

ขณะที่ตำนานพื้นบ้าน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2554 (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554) ให้ความหมายว่า เรื่องแสดงความเป็นมาแต่ปางหลังของ

สถานที่ บุคคลหรือพิธีกรรม เป็นต้น เรื่องที่เล่ากันสืบมา เช่น ตำนานพุทธเจดีย์ ตำนานเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว โดยเรียกพระปริตรบทหนึ่ง ๆ ว่า ตำนาน เช่น เจ็ดตำนาน สิบสองตำนาน ขณะที่ศ สันตสมบัติ (2540) กล่าวว่า “ตำนานเป็นส่วนหนึ่งของการถ่ายทอดเรื่องราวและวัฒนธรรมสังคม และเป็นเรื่องราวที่บ่งชี้ให้เห็นระบบความรู้ ความเชื่อของกลุ่มชนในสังคม...”

วรรณกรรมท้องถิ่นที่เป็นนิทานพื้นบ้าน ตำนานพื้นบ้าน จึงมีความสำคัญทั้งต่อตนเองและสังคม ในส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง การที่บุคคลรู้จักท้องถิ่นตนเองมากขึ้นทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ในส่วนของสังคมทำให้เข้าใจรูปแบบของสังคม วัฒนธรรมของกลุ่มชนปกป้องและเป็นเครื่องชี้เศรษฐกิจ ความเชื่อและประเพณีของท้องถิ่น

แม้จะเป็นที่ประจักษ์แล้วว่า วรรณกรรมมีความสำคัญ แต่ในอดีตวรรณกรรมที่ได้รับการยกย่องส่วนใหญ่จะแต่งโดยกษัตริย์และเจ้านายที่เป็นข้าราชการชั้นสูง จึงเป็นเหตุให้วรรณกรรมที่แต่งโดยชาวบ้านไม่แพร่หลาย และไม่ค่อยมีผู้สนใจศึกษาเท่าที่ควร ทั้งที่วรรณกรรมดังกล่าวมีคุณค่าต่อการศึกษาไม่น้อย ปัจจุบันจึงมีนักวิชาการ นักคิดชนวิทยาและนักวรรณกรรมได้ตระหนักถึงคุณค่าของวรรณกรรมท้องถิ่นจึงได้อนุรักษ์และเผยแพร่ให้เยาวชนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความรู้ ดังที่ชวน เพชรแก้ว (2528) กล่าวถึงบทบาทวรรณกรรมท้องถิ่นไว้ว่า “วรรณกรรมท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญ คือ อาจอำนวยความสะดวกในด้านความเข้าใจ ชีวิต สังคม วัฒนธรรมประเพณีค่านิยม ตลอดจนภาษาในท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี หรือจะพูดได้ว่า ใช้เป็นเครื่องมืออธิบายสังคมที่วรรณกรรมชิ้นนั้นถือกำเนิดขึ้น ทั้งนี้ วรรณกรรมท้องถิ่นให้ความใกล้ชิดกับผู้คนในวงกว้างกว่าวรรณกรรมประเภทอื่น ภาพจากวรรณกรรมท้องถิ่นจึงเด่นชัด ไม่ว่าจะเป็นทัศนคติในการมองโลก คติธรรม จริยธรรมหรือสภาพชีวิตต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมนั้น”

จากการที่จังหวัดพะเยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์และมีความเป็นมายาวนาน ทั้งขนบธรรมเนียมที่งดงาม โดยเฉพาะนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านมีจำนวนมากที่น่าสนใจ นอกจากให้ความสนุกสนานและความบันเทิงแล้ว แต่ละเรื่องยังสอดแทรกคติเตือนใจและช่วยอบรมบ่มนิสัยให้เด็กเป็นคนดี การศึกษานิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจะทำให้เข้าใจความดีและขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมของชาวพะเยาอย่างแท้จริง เพราะนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจะสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของประชาชนในจังหวัดพะเยา ลักษณะทางสังคม ประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนค่านิยมและความเชื่อได้เป็นอย่างดี สำหรับการศึกษาวิเคราะห์นิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านของจังหวัดพะเยาที่ผ่านมามักจะเน้นที่ตัวบท เช่น เนื้อเรื่อง ที่มา ประเภทของนิทานพื้นบ้าน ลักษณะของนิทานพื้นบ้าน ส่วนเรื่องความเชื่อมักจะไม่มีกรกล่าวถึง

หรือมีน้อย ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะวิเคราะห์ความเชื่อที่ปรากฏในนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านของจังหวัดพะเยาเพื่อสะท้อนให้เห็นความเชื่อในด้านต่าง ๆ เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ตำนานพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุ ความเชื่อเกี่ยวกับความศรัทธาความเคารพต่อกษัตริย์วีรบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนทำความดี ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ที่แฝงคติเตือนใจ ความเชื่อเกี่ยวกับพระแม่โพสพ และความเชื่อเกี่ยวกับหลักในการใช้ชีวิตในการครองคู่ ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ภาพสะท้อนความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้านและตำนานจังหวัดพะเยา การศึกษาครั้งนี้จะช่วยให้เข้าใจความคิด ความเชื่อของคนในสังคมพะเยาให้เป็นความทรงจำร่วมกันของสังคม ตลอดจนช่วยกันจารึกคุณค่าที่เป็นมรดกทางความคิดในรูปของนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านให้คงอยู่กับสังคมปัจจุบันสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษานิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา
2. เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อของคนพะเยาในนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจังหวัดพะเยา
3. เพื่อพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อของคนพะเยาในนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา

ระเบียบวิธีวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีดำเนินการ ดังนี้

1.1 การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1) การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือ ใบบลาน ปับสาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อของชาวบ้านจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน
- 2) การศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อของชาวบ้านจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน
- 3) การวิเคราะห์ความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจังหวัดพะเยา

4) การสรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นแนวคิด หลักการ ความเป็นมา ความสำคัญเกี่ยวกับความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา

1.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ศึกษาโดยใช้เทคนิค การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research; PAR) ที่เน้น การวิจัยแบบมีส่วนร่วมจากคนในท้องถิ่น โดยการสัมภาษณ์ (Interview) แบบเจาะจง และไม่เจาะจง เพื่อศึกษารับรู้ทางประวัติศาสตร์ของบุคคลกลุ่มต่าง ๆ เกี่ยวกับนิทาน พื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านในจังหวัดพะเยา ทั้งนี้ เพื่อรวบรวมข้อมูลที่เป็นแนวคิดและ หลักความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน นอกจากนี้ ยัง ศึกษาข้อมูลจากตัวบุคคล เอกสาร ภาพถ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อนำมาวิเคราะห์ความเชื่อ จากการสนทนากลุ่ม โดยมีขั้นตอนการศึกษา ดังนี้

- 1) การกำหนดประชากรที่จะศึกษา โดยการสัมภาษณ์ข้อมูลเกี่ยวกับ นิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา
- 2) การศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ทั้งนี้ เพื่อพิจารณาถึงความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้าน และตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา
- 3) การดำเนินการศึกษาและวิเคราะห์ความเชื่อของคนพะเยา จาก นิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา
- 4) การถอดองค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์ความเชื่อของคนพะเยา จากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา
- 5) การสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะทั้งในระดับชุมชน องค์กร และปัจเจกบุคคล

2. ขอบเขตการวิจัย

2.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเนื้อหาจากเอกสาร ตำรา หนังสือ ใบบาน ปับสาและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยจัดเก็บข้อมูลในด้านนิทานพื้นบ้าน ตำนานพื้นบ้านของแต่ละพื้นที่ อันประกอบด้วยความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ตำนานพระ บรมสารีริกธาตุและพระธาตุ ความเชื่อเกี่ยวกับความศรัทธาความเคารพต่อกษัตริย์ วีรบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนทำความดี ความเชื่อ เกี่ยวกับสัตว์ที่แฝงคติเตือนใจ ความเชื่อเกี่ยวกับพระแม่โพสพและความเชื่อเกี่ยวกับ หลักในการใช้ชีวิตในการครองคู่

2.2 ขอบเขตของกลุ่มเป้าหมาย วิทยากรที่ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย บรรพชิต จำนวน 2 รูป คฤหัสถ์ จำนวน 12 คน โดยกำหนดคุณสมบัติ ดังนี้ เป็น พระภิกษุผู้มีความรู้เรื่องภาษาล้านนาหรือนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านในพื้นที่ของตนเอง มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดพะเยา และเป็นผู้ที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านทั่วไปในจังหวัดพะเยาว่า มีความรู้ในเรื่องการอนุรักษ์วรรณกรรมเป็นอย่างดี สำหรับ คฤหัสถ์เป็นผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดพะเยา ซึ่งในปัจจุบันยังคงอาศัยอยู่ในภูมิลำเนา ดังกล่าว และเป็นผู้เคยบวชหรือเคยศึกษาวรรณกรรมท้องถิ่น โดยมีอายุตั้งแต่ 50-60 ปี นอกจากนี้ ต้องเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านว่า มีความรู้ในเรื่องตำนาน และนิทานพื้นบ้านเป็นอย่างดี

2.3 ขอบเขตด้านพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้ศึกษาในพื้นที่อำเภอเชียงคำ อำเภอ จุน อำเภอปง อำเภอภูซางและอำเภอภูพานยาว จังหวัดพะเยา

2.4 ขอบเขตด้านระยะเวลา การวิจัยครั้งนี้ศึกษาในช่วงเวลาระหว่างเดือน ตุลาคม พ.ศ. 2562 ถึงเดือนกันยายน พ.ศ. 2563

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1. แบบสัมภาษณ์แบบไม่มี โครงสร้าง 2. แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยมีอุปกรณ์ในการเก็บ รวบรวมข้อมูล ได้แก่ กล้องถ่ายรูป บัตรบันทึกข้อมูล เครื่องบันทึกเสียง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

4.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือ ใบลาน ปับสาและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.2 การติดต่อประสานงานผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

4.3 การดำเนินงานจัดเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านและตำนาน พื้นบ้านในจังหวัดพะเยาโดยการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วน ร่วม โดยใช้อุปกรณ์ในการเก็บรวบรวม คือ กล้องถ่ายรูป บัตรบันทึกข้อมูล เครื่อง บันทึกเสียง

4.4 การถ่ายถอดเสียงจากเทปบันทึกเสียงเป็นภาษาไทยกลางจากภาษาถิ่น เพื่อความเข้าใจของผู้อ่าน

4.5 การเรียบเรียงข้อมูลอย่างเป็นระบบเพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์

4.6 การดำเนินการวิเคราะห์ความเชื่อของคนพะเยาจากผลการสัมภาษณ์

4.7 การถอดองค์ความรู้ความเชื่อของคนพะเยา จากนิทานพื้นบ้านและ ตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหาด้วยการนำข้อมูลที่รวบรวมได้จากวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ มาจัดหมวดหมู่ แยกประเด็นพิจารณาความสอดคล้องกับทฤษฎีความเชื่อที่ศึกษาในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อหาข้อสรุปความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา และรายงานผลการศึกษาในรูปแบบการบรรยาย

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ข้อ 1 การศึกษานิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา พบว่า จากการรวบรวมข้อมูลนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา ใน 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอภูซาง อำเภอเชียงคำ อำเภอจุน อำเภอปง และอำเภอภูพานยาว จังหวัดพะเยา ได้พบนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านทั้งหมด 22 เรื่อง แบ่งเป็น นิทานพื้นบ้าน 14 เรื่อง ตำนานพื้นบ้าน 8 เรื่อง ในแต่ละอำเภอได้ข้อมูล ดังนี้ อำเภอภูซางมีนิทานพื้นบ้านจำนวน 2 เรื่อง ตำนานพื้นบ้าน 2 เรื่อง อำเภอเชียงคำมีนิทานพื้นบ้านจำนวน 4 เรื่อง ตำนานพื้นบ้าน 3 เรื่อง อำเภอจุนมีนิทานพื้นบ้านจำนวน 1 เรื่อง ตำนานพื้นบ้าน 1 เรื่อง อำเภอปงไม่พบนิทานพื้นบ้าน ตำนานพื้นบ้าน 2 เรื่อง และอำเภอภูพานยาวมีนิทานพื้นบ้านจำนวน 7 เรื่อง ไม่พบตำนานพื้นบ้าน

วัตถุประสงค์ข้อ 2 การวิเคราะห์ความเชื่อของคนพะเยาในนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยาพบว่า

2.1 ตำนานพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับตำนานพระธาตุ พระบรมสารีริกธาตุองค์พระพุทธรูปประกอบด้วยเรื่องตำนานพระธาตุดอยหยวก อำเภอปง เป็นที่มาของความเชื่อในเรื่องพระบรมสารีริกธาตุและการขอขมาโทษของพญานาคที่ได้กระทำต่อพระพุทธรูป ตำนานพระธาตุขิงแกง อำเภอจุน เป็นที่มาของความเชื่อพระธาตุเจดีย์และพระบรมสารีริกธาตุ

2.2 ตำนานพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุ ซึ่งเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญในเชิงประวัติท้องถิ่น ประกอบด้วยเรื่องตำนานพระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ เป็นที่มาของความเชื่อในเรื่องสถานที่และความโลภของมนุษย์

2.3 ตำนานพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับกษัตริย์ วีรบุรุษ ก่อให้เกิดความเชื่อ ความศรัทธาในการบวงสรวงพญาเจ้าเมืองผู้ปกครองในอดีตแล้วแต่งตั้งให้เป็นเจ้าที่หรืออารักษ์ประจำหมู่บ้านเพื่อให้ลูกหลานได้เคารพสักการะ บูชา อันเป็นการแสดงออกซึ่งความรักของชาติพันธุ์ที่เชื่อว่า ได้ปกป้องรักษาหมู่บ้าน ผู้คนให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ทั้งชุมชนและสังคมนั้น เช่น การบวงสรวงพ่อพญาช้างเผือกของชาวบ้านเชียงบาน อำเภอ

เชียงคำ การบวงสรวงเจ้าที่อารักษ์เจ้าคำเสาร์ของชาวบ้านฮวก อำเภอกู่ช้าง ตำนานเมืองแสนหวี อันเป็นให้ความเคารพชดชรียัฒมภายหลังการย้ายถิ่นฐานมายังประเทศไทยเพื่อไม่ให้ลืมนชาติพันธุ์ของตนเองในเขตอำเภอบง

2.4 ตำนานพื้นบ้านที่เกี่ยวข้องกับสถานที่โดยเฉพาะ ประกอบด้วยตำนานดอยผาขาม อำเภอกู่ช้าง ที่เชื่อว่า ลักษณะรูปร่างรูปทรงของภูเขาแต่ละแห่งย่อมมีที่มาและตำนานเสมอ ตำนานพระธาตุมุขีและป่าเปื่อยเปียง อำเภอเชียงคำ อันเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องคำสาปแช่ง เรื่องการขาดสติที่นำพาให้ประสบความฉิบหาย

2.5 นิทานพื้นบ้านที่มีความเชื่อเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา อันเป็นหลักการสอนให้ประพฤติปฏิบัติให้เป็นคนดี การกระทำที่เป็นตัวกำหนดชีวิตของมนุษย์ เช่น นิทานของชาวอำเภอกู่คามยาว ได้แก่ นิทานกำก่ำดำ เป็นความเชื่อในเรื่องการมีความอดทนนำมาซึ่งความสำเร็จ นิทานบุญบ่สร้าง เป็นความเชื่อในเรื่องของการกระทำเป็นตัวกำหนดชีวิตของผู้นั้น นิทานบุญถวายเนื้อหนัง เป็นความเชื่อในเรื่องของผลานิสงส์การปิดทองพระพุทธรูปที่นำสิ่งที่ดีเข้ามาในชีวิต นิทานผีเผ่าขมุทรีพัย เป็นความเชื่อเรื่องของบาปหวงของ จะต้องรู้จักปล่อยวางจึงจะหลุดพ้นได้ นิทานผีโย่าโม เป็นคำสอนให้เชื่อในเรื่องของการไม่โลภ และนิทานของชาวอำเภอเชียงคำ คือ นิทานเทวดาตั้งใจ เป็นความเชื่อในเรื่องการทำความดี นิทานพระยาปลาช่อนดี ความเชื่อเรื่องของการกระทำ

2.6 นิทานพื้นบ้านที่มีความเชื่อเกี่ยวข้องกับสัตว์ แต่แฝงแนวคิด คติสอนใจให้แก่ผู้ฟัง คือ นิทานเสือแปลงกายและนิทานเสือแปลงกาย 2 อันเป็นการกล่าวถึงเสือสมิง แต่สอนให้เชื่อในเรื่องของการมีสติ ความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตที่อาจประสบภัยอันตรายได้ตลอดเวลาของชาวอำเภอกู่ช้างที่อยู่ท่ามกลางป่าเขา พระอินทร์สังควาย อำเภอกู่คามยาว เป็นคำสอนให้เชื่อในพระคุณของสัตว์ที่ทำประโยชน์ให้แก่มนุษย์มาช้านาน นิทานหงส์กับเต่า เป็นคำสอนให้เชื่อในความไม่ประมาทเลินเล่อ หากพลาดพลั้งอาจถึงแก่ความตายได้ นิทานหมูกับหมา เป็นเรื่องราวที่สอนให้เชื่อในเรื่องการฟังความข้างเดียวอาจทำให้สถานการณ์เลวร้ายขึ้นทั้งต่อตัวเองและผู้อื่น ซึ่งเป็นของชาวอำเภอเชียงคำ

2.7 นิทานพื้นบ้านที่มีความเชื่อเกี่ยวข้องกับพระแม่โพสพและเมล็ดข้าว คือ นิทานข้าวทำไม้ถึงเล็ก อำเภอกู่คามยาว ซึ่งเชื่อว่า พระแม่โพสพประทานข้าวให้แก่มนุษย์

2.8 นิทานพื้นบ้านที่มีความเชื่อเกี่ยวข้องกับหลักการใช้ชีวิตคู่ให้มีความสุข คือ นิทานพ่อม่ายแม่ม่าย ที่ให้ฟังตระหนักบทบาทของสามีและภรรยา

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อของคนพะเยาในนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยาพบว่า เป็นความเชื่อที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งต่อตนเองและสังคม เพราะความเชื่อเหล่านี้สังคมได้สั่งสมและกระทำหรือปฏิบัติไปในแนวเดียวกัน จนกลายเป็นวิถีชีวิตในสังคมและแข็งแรงผลักดันและบรรทัดฐานทางสังคมต่อไป การนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิเคราะห์ไปใช้หลายด้าน คือ 1) ด้านการให้ความรู้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านแก่ชาวจังหวัดพะเยา 2) ด้านความเชื่อในพระพุทธศาสนาที่สอนให้ทำดีที่ปรากฏอยู่ในนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน 3) ด้านการพัฒนาการเรียนการสอนเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านของชาวจังหวัดพะเยาในสถานศึกษา

อภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การศึกษานิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยาพบว่า ข้อมูลนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา ใน 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอภูซาง อำเภอเชียงคำ อำเภอจุน อำเภอปง และอำเภอภูกามยาว จังหวัดพะเยา ทั้งหมด 22 เรื่อง แบ่งออกเป็นนิทานพื้นบ้าน 14 เรื่อง ตำนานพื้นบ้าน 8 เรื่อง ประเด็นที่น่าสนใจ คือ จังหวัดพะเยาเป็นจังหวัดที่มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านวรรณกรรมมากมายเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง โดยเฉพาะวรรณกรรมประเภทนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน และเป็นผลงานที่สะท้อนสภาพสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ค่านิยม ความเชื่อเป็นอย่างดี นิทานพื้นบ้านทั้ง 14 เรื่อง และตำนานพื้นบ้านทั้ง 8 เรื่องเหล่านี้เป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ค้นพบใน 5 อำเภอ จากทั้งหมด 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา แต่ละเรื่องให้คุณค่าทั้งด้านปัญญา ด้านการศึกษา ด้านการปลูกฝัง ค่านิยม ด้านสังคมวัฒนธรรม อันเป็นการยกย่องผู้มีปัญญา ผู้ที่ขยันทำงาน การเคารพนับถือพระพุทธศาสนา ความเชื่อในการอธิษฐานและการเสี่ยงทาย รวมถึงการยึดมั่นในความกตัญญูตถะเวท ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของดารินทร์ อินทับทิม และสิงห์คำ รักป่า (2563) ซึ่งได้ศึกษาวรรณกรรมตำนานพระธาตุจังหวัดพะเยาในฐานะเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิในการสร้างนวัตกรรมนิทานในจังหวัดพะเยา จากการศึกษารายชื่อวัดทั้งหมด 434 วัด พบวัดที่มีคำว่า พระธาตุหรือวัดพระธาตุจำนวน 41 วัด สาเหตุที่ได้ชื่อนี้เพราะเป็นที่ตั้งของพระธาตุ และในจำนวนนี้มี 19 วัด ที่มีตำนานความเป็นมาเกี่ยวข้องกับการเสด็จจาริกมาของพระพุทธเจ้าทั้งที่อยู่ในรูปมุขปาฐะหรือการเล่าขานสืบทอดกันมาและรูปแบบลายลักษณ์ ซึ่งการศึกษานี้ทำให้ทราบเรื่องราวที่สะท้อนความเชื่อของสังคมชาวพะเยาที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง และยังสอดคล้องกับ

การศึกษาของพระมหาศรีบรรดร์ ธิธมโม และคณะ (2545) ในประเด็นที่เกี่ยวกับพระธาตุเมืองพะเยาและสำนวนที่ใช้ในการแต่ง รวมถึงข้อมูลของสุจิตต์ วงศ์เทศ (2538) ในเรื่องประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา ซึ่งพบประเด็นที่กล่าวถึงนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา ที่มีคุณค่าทั้งต่อตนเองและต่อสังคมเป็นอย่างยิ่ง

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การวิเคราะห์ความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยาพบว่า มีความเชื่อเกี่ยวกับตำนานพระธาตุกษัตริย์ วีรบุรุษ สถานที่ พระพุทธศาสนา ความซื่อสัตย์ พระแม่โพสพ เมล็ดข้าวและการใช้ชีวิต ประเด็นที่น่าสนใจ คือ ความเชื่อทั้งของชาติ ศาสนาและพระมหากษัตริย์ รวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติ เรื่องราวของสัตว์ที่แฝงแนวคิด เรื่องธรรมชาติของการครองคู่ ความเชื่อเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์ยึดถือกันมาตั้งแต่อดีต สืบทอดจากบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันและเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจมนุษย์ ทั้งยังกลายเป็นวิถีชีวิตของคนในสังคม ซึ่งสอดคล้องงานวิจัยของขวัญชนก นัยเจริญ (2557) เรื่องการวิเคราะห์ภาพสะท้อนค่านิยมของไทยจากนิทานพื้นบ้าน โดยเฉพาะในประเด็นนิทานพื้นบ้านที่ปรากฏภาพสะท้อนค่านิยมของไทยที่มีจำนวน 44 เรื่อง ซึ่งปรากฏให้เห็นค่านิยมของไทยครบทั้ง 9 ด้าน คือ 1) ความขยัน 2) ความกตัญญูทดเวที 3) ความไม่โลภ 4) ปิยวาจา 5) ความอดทนอดกลั้น 6) การเชื่อฟังผู้ใหญ่ 7) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน 8) การยกย่องผู้มีวิชาความรู้ และ 9) การให้อภัยกัน โดยที่ภาพสะท้อนค่านิยมด้านการยกย่องผู้มีวิชาความรู้ปรากฏให้เห็นบ่อยครั้งที่สุดรองลงมา คือ ด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนค่านิยมที่ปรากฏให้เห็นน้อยที่สุด คือ ด้านปิยวาจา ซึ่งประเด็นเหล่านี้มีลักษณะคล้ายนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจังหวัดพะเยาที่สอดคล้องค่านิยมของสังคมไทยอยู่ไม่น้อย เช่น นิทานกำกาดำที่สอนเรื่องความอดทนอดกลั้น นิทานผีโยงาโมที่สอนเรื่องความไม่โลภ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของชานนท์ ไชยทองดี (2561) เรื่องภูมิปัญญา อัตลักษณ์และเรื่องเล่าในวรรณกรรมเมืองศรีสะเกษ โดยประเด็นที่น่าสนใจ คือ นิทานตำนาน เรื่องเล่าที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะในจังหวัดศรีสะเกษ เมื่อนำมาวิเคราะห์ด้วยการตีความตามแนวคิด การสื่อความหมายทางวัฒนธรรมจะพบว่า นิทาน ตำนาน เรื่องเล่าดังกล่าวสามารถสะท้อนอัตลักษณ์และสื่อความหมายทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ วัตถุศักดิ์สิทธิ์ เทพศักดิ์สิทธิ์ บุคคลศักดิ์สิทธิ์ สัตว์ศักดิ์สิทธิ์กับการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมวิญญาณศักดิ์สิทธิ์และพืชศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ ยังสะท้อนสำนึกในถิ่นฐานบ้านเกิด การเคารพในวิถีธรรมชาติ การนับถือศักดิ์สิทธิ์ ทั้งในเรื่องผี

และในทางพระพุทธศาสนา ทั้งหมดนี้มาจากสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งของจังหวัดศรีสะเกษซึ่งอยู่ในเขตอีสานใต้อันเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะสำหรับการตั้งถิ่นฐาน เป็นบ่อเกิดวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อของกลุ่มชนอันทรงคุณค่า สามารถสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม ภายใต้เงื่อนไขของการมีอยู่ของสังคม งานวิจัยนี้แม้จะเป็นคนละพื้นที่การศึกษากับจังหวัดพะเยา แต่สิ่งที่สะท้อนตรงกัน คือ ความเชื่อทางภูมิศาสตร์ เช่น ตำนานเมืองแสนหวี อันเป็นเรื่องราวของบรรพชนชาวล้านนาที่ได้บอกเล่าประวัติศาสตร์เอาไว้ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของรัชณี กาวี (2558) เรื่อง นิทาน ตำนาน ภูมินามและประวัติศาสตร์: บทบาท หน้าที่ คุณค่าและอัตลักษณ์ของชุมชนท่าผาปุม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยพบประเด็นที่สำคัญ คือ อัตลักษณ์ในด้านความเชื่อของกลุ่มคนในชุมชนที่แสดงออกผ่านพิธีกรรมให้เห็นว่า มีความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ เช่น ผีบรรพบุรุษ ผีนางนางไม้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้าน ประจำหมู่บ้าน เพื่อเป็นแกนยึดโยงคนในชุมชนให้เป็นอันหนึ่งอันเดียว ประเด็นนี้จะพบว่า ในตำนานพื้นบ้านจังหวัดพะเยาเอง ก็พบความเชื่อในเรื่องผีบรรพบุรุษที่เป็นอารักษ์ประจำชุมชนนั้น ๆ จึงกลายเป็นตำนานเกี่ยวกับผู้ปกครองที่ทำให้เกิดการเช่น สรวงบูชา เช่น พ่อพญาช้างเผือกของชาวบ้านเชียงบาน เจ้าที่อารักษ์เจ้าคำเสาร์ของชาวบ้านฮวก ฯลฯ

จากวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อของคนพะเยา จากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยาพบว่า ความเชื่อของชาวพะเยาเป็นความเชื่อที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งต่อตนเองและสังคม เพราะความเชื่อเหล่านี้สังคมได้สั่งสมและปฏิบัติไปในแนวเดียวกันจนกลายเป็นวิถีชีวิตในสังคมและมีความเชื่อของชาวพะเยา นอกจากนี้ ยังเป็นแรงผลักดันให้เกิดบรรทัดฐานทางสังคมต่อไป การที่จะนำองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อที่ได้จากการวิเคราะห์ไปใช้เป็นสิ่งสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งในประเด็นนี้สอดคล้องกับคำกล่าวของ เสฐียร พันธงชัย (2513: 30-31) ที่เห็นว่า ความเชื่อไม่ว่าจะเกิดขึ้นด้วยความรู้สึกรหรือเหตุผลใดก็ตาม เมื่อมนุษย์เกิดความเชื่อขึ้นแล้วก็มักจะแสดงออกทางกายและวาจาให้ปรากฏเช่นเดียวกับได้มีผู้รู้การยอมรับนับถือหรือยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งที่มีตัวตนและไม่มีตัวตน และการยอมรับนับถือนี้อาจจะมีหลักฐานที่พอจะพิสูจน์หรือไม่ก็ได้ ในทำนองเดียวกันกับความเชื่อเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา แม้ว่าความเชื่อบางอย่างจะพิสูจน์ไม่ได้ เช่น นิทานข้าวทำไมถึงเล็ก เป็นความเชื่อเกี่ยวกับพระแม่โพสพที่ประทานเมล็ดข้าวมาให้มนุษย์ ซึ่งพิสูจน์ไม่ได้ แต่เป็นความเชื่อที่สะท้อนเรื่องของความกตัญญูทเวทหรือคำสอนอื่น ๆ ที่เป็นบรรทัดฐานหรือ

แรงผลักดันให้สังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข และสอดคล้องกับสุนันท์ อุดมเวช (2524: 114) ในประเด็นที่ว่า ในสังคมชนบทที่มีความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ จนมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคม ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่าง ๆ นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับข้อความของกลุ่มวิทยาลัยครูภาคใต้ (2526: 23) ในประเด็นที่ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่ไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใด ๆ ด้วยเหตุนี้เอง จึงอาจกล่าวได้ว่า 1. ความเชื่อ คือ พลังชีวิตเพราะมนุษย์กระทำการต่าง ๆ ตามความเชื่อในลักษณะเป็นความมั่นใจและไว้วางใจ 2. ความเชื่อเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรม เพราะความเชื่อ คือ ศาสนา ซึ่งเป็นบ่อเกิดแห่งวัฒนธรรม วัฒนธรรม คือ รูปแบบหรือโครงสร้างของสังคมที่ประกอบด้วยระเบียบแบบแผน สถานภาพ ซึ่งทุกคนต้องปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับระเบียบแบบแผนนั้นในสังคมตนเอง 3. ความเชื่อเป็นแกนกลางแห่งความสามัคคีของคนในสังคมหนึ่ง ๆ เพราะความเชื่อกลายเป็นวิถีชีวิตในฐานะศาสนาและวัฒนธรรมที่หล่อหลอมสังคมหนึ่งไว้ให้มีการปฏิบัติเป็นรูปแบบเดียวกัน แสดงกิจกรรมต่าง ๆ มีจุดหมายอันเดียวกัน ในแง่นี้ความเชื่อจึงเป็นบ่อเกิดของเอกภาพ ศาสนาหรือความเชื่อจึงกลายเป็นพลังเชื่อมโยงประสานสัมพันธ์ให้ชนในสังคมไม่แตกต่างกัน ดังนั้น ความเชื่อจึงเป็นบ่อเกิดแห่งความสามัคคี จากแนวคิดเหล่านี้ผู้วิจัยจึงได้สรุปเป็นองค์ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อของนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยาใน 3 ด้าน คือ 1) ความเชื่อเหล่านี้จะเป็นฐานข้อมูลของความรู้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านแก่ชาวจังหวัดพะเยา 2) เป็นความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะคำสอนในเรื่องการทำความดีที่ปรากฏอยู่ในนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน 3) เป็นแหล่งข้อมูลอ้างอิงในการพัฒนาการเรียนการสอนเกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านของชาวจังหวัดพะเยาในสถานศึกษาต่อไป

องค์ความรู้จากการวิจัย

1. ด้านความรู้เกี่ยวกับนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจังหวัดพะเยา จากการที่จังหวัดพะเยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์และมีความเป็นมายาวนาน ทั้งมีขนบธรรมเนียมที่งดงาม โดยเฉพาะนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจำนวนมากที่น่าสนใจ นอกจากจะให้ความเพลิดเพลินแล้ว ยังสอดแทรกคติเตือนใจและช่วยอบรมบ่มนิสัยให้เด็กเป็นคนดี ทำให้เข้าใจประเพณีวัฒนธรรมของชาวพะเยาอย่างแท้จริง เพราะนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจะสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตของประชาชนใน

จังหวัดพะเยา ลักษณะทางสังคม ประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนค่านิยมและความเชื่อได้เป็นอย่างดี

2. ด้านความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา ส่วนใหญ่จะมีความเชื่อด้านพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนเกรงกลัวต่อบาปและหันมาทำความดี ความเชื่อในด้านความศรัทธาต่อกษัตริย์ที่ทำให้คนไทยมีความจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ ซึ่งความเชื่อเหล่านี้จะนำไปสู่การปลูกฝังให้เยาวชนและคนในสังคมได้กระทำความดี

3. ด้านการพัฒนาองค์ความรู้จากความเชื่อของคนพะเยา จากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยา จะนำไปสู่การจัดการเรียนการสอนในสาขาวิชาการสอนภาษาไทย รายวิชาคติชนวิทยาและรายวิชาที่เกี่ยวข้อง อันเป็นการเผยแพร่องค์ความรู้สู่สังคมผ่านนิสิตที่ได้ต่อยอดองค์ความรู้และอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมท้องถิ่นต่อไป

สรุป

จากการวิเคราะห์ความเชื่อจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน จังหวัดพะเยาพบว่า มีนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านทั้งหมด 22 เรื่อง แบ่งออกเป็นนิทานพื้นบ้าน 14 เรื่อง ตำนานพื้นบ้าน 8 เรื่อง แต่ละเรื่องประกอบด้วยความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ตำนานพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุ ความเชื่อเกี่ยวกับความศรัทธาความเคารพต่อกษัตริย์วีรบุรุษ ความเชื่อเกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สอนให้คนทำความดี ความเชื่อเกี่ยวกับสัตว์ที่แฝงคติเตือนใจ ความเชื่อเกี่ยวกับพระแม่โพสพ และความเชื่อเกี่ยวกับหลักในการใช้ชีวิตในการครองคู่ และการพัฒนาองค์ความรู้ที่ได้จากความเชื่อของคนพะเยาจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านจังหวัดพะเยา เป็นความเชื่อที่เป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งต่อตนเองและสังคม เพราะความเชื่อเหล่านี้เป็นเรื่องราวที่สังคมได้สั่งสมและปฏิบัติในรูปแบบเดียวกัน กระทั่งกลายเป็นวิถีชีวิตและเป็นแรงผลักดันให้เกิดบรรทัดฐานทางสังคม สำหรับข้อเสนอที่จะเป็นประโยชน์ในเชิงนโยบายเพื่อให้เกิดความชัดเจนในการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อในวรรณกรรมพื้นบ้าน ไม่ว่าจะเป็นนิทานหรือตำนานก็ตาม ควรมีการประสานสัมพันธ์ในด้านข้อมูลเชิงลึกไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัด หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง ส่วนเชิงวิชาการ เมื่อมีกิจกรรมเกี่ยวกับการศึกษาความเชื่อจากนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้าน ควรมีการวิจัยทุกครั้งเพื่อถอดบทเรียนและนำองค์ความรู้ไปเผยแพร่ต่อสาธารณชนอย่างเป็น

ระบบ ส่วนข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาผลกระทบของวิวัฒนาการสมัยใหม่ที่อาจส่งผลกระทบต่อนิทานพื้นบ้านและตำนานพื้นบ้านของชาวจังหวัดพะเยาอดีตจนถึงปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มวิทยาลัยครูภาคใต้. (2526). *ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคม*. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส. (2518). *คติชนวิทยา*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เกริก ยุ้นพันธ์. (2547). *การเล่นนิทาน*. กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาสาส์น.
- ขวัญชนก นัยเจริญ. (2557). *การวิเคราะห์ภาพสะท้อนค่านิยมของไทยจากนิทานพื้นบ้าน*. รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ.
- ชวน เพชรแก้ว. (2528). ลักษณะของวรรณกรรมภาคใต้. ใน *เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการวรรณกรรมภาคใต้จากหนังสือบูต*. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- ชานนท์ ไชยทองดี. (2561). *ภูมิปัญญา อัตลักษณ์เรื่องเล่าในวรรณกรรมเมืองศรีสะเกษ*. ศรีสะเกษ: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ.
- ดารินทร์ อินทับทิม และสิงห์คำ รักป่า. (2563). วรรณกรรมตำนานพระธาตุจังหวัดพะเยาในฐานะเป็นแหล่งข้อมูลปฐมภูมิในการสร้างนวัตกรรมนิทานในจังหวัดพะเยา. *วารสาร มจร มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*. 6 (1), 397-412.
- ประคอง นิมมานเหมินทร์. (2528). *ประเพณีท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร: แสงแดด.
- ประยูร ทรงศิลป์. (2542). *การศึกษาวิเคราะห์ตำนานและนิทานพื้นบ้านเขมรภาคที่ 1-9*. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- พระมหาศรีบวรตร ภิธมโม และคณะ. (2545). *พระธาตุสำคัญเมืองพะเยา*. พะเยา: โครงการสืบสานวัฒนธรรมภูมิกายาว มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิทยา ว่องกุล. (2540). *พลาณภาพแห่งวรรณกรรม*. กรุงเทพมหานคร: ดอกหญ้า.
- ยศ สันตสมบัติ. (2540). *มนุษย์กับวัฒนธรรม*, พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- รัชนี้ กาวี. (2558). นิทาน ตำนาน ภูมินามและประวัติศาสตร์: บทบาทหน้าที่ คุณค่า และอัตลักษณ์ของชุมชนท่าผาป้อม อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิเชียร เกษประทุม. (2550). นิทานพื้นบ้าน. กรุงเทพมหานคร: พัฒนาศึกษา.
- สุจิตต์ วงศ์เทศ. (2538). ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- สุนันท์ อุดมเวช. (2524). คติชนวิทยา. เพชรบุรี: วิทยาลัยครูเพชรบุรี.
- เสฐียร พันธรังษี. (2513). ศาสนาเปรียบเทียบ. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา.